

5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Профессионал таълим тизимида дуаль таълимни ташкил этиш чора-тадбирлари ҳақида” ги 163-сонли қарори, 2021 йил 29 март.
6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикасида узлуксиз бошланғич, ўрта ва ўрта махсус профессионал таълим тизимини тартибга солувчи норматив-ҳужуқий ҳужжатларни тасдиқлаш тўғрисида” ги 466-сонли қарори, 2020 йил 7 август.
7. Авлякулов. А “Дуаль таълим принципларини жорий этиш” модули бўйича ўқув-услубий мажмуа. – Т.: 2020 йил, 60 б.
8. Proyecto de ley sobre educación dual avanza con nuevo texto: Ahora qué dice? *Semanario Universal*. (2019) Retrieved from <https://semanariouniversidad.com/pais/proyecto-de-ley-sobre-educacion-dual-avanza-con-nuevo-texto-ahora-que-dice/>.
9. Bravo J. (2019) Diputados aprueban proyecto de educación dual. *La Nación*. Retrieved from <https://www.nacion.com/el-pais/educacion/diputados-aprueban-proyecto-de-educacion-dual/7lsh4jtiravdehxc4vc3xlf/a/story/conalep>.
10. 2020 Dual Education in Latin America: Challenges and Opportunities 23 *Inter-American Development Bank (IDB)*. 2013. (n.d.). Support for the Implementation of the Impact Evaluation Program and Blockchain pre-pilot in the Bahamas. Retrieved from <https://www.iadb.org/en/project/BH-T1063> Institute for Apprenticeship. (n.d.). Route panels. Retrieved from <https://www.instituteforapprenticeships.org/about/route-panels/> International Labor Organization (ILO).
11. Dual education in montenegro Practical training in three-year educational programmes. © European Training Foundation and International Labour Organization, 2020. p. 56. https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2020-09/dual_education_in_montenegro.pdf
12. Дудырев, Ф.Ф., Романова О.А., Шабалин А.И “Дуальное обучение в российских регионах: модели, лучшие практики, возможности распространения” *Вопросы образования / Educational Studies Moscow*, 2018. No 2, с. 117-138. DOI: 10.17323/1814-9545-2018-2-117-138
13. Эшгўлатов К.А “Замонавий иқтисодиётда меҳнат бозори ва касбий таълим узвийлигини таъминлашни тақомиллаштириш” диссертация автореферати. Тошкент. 2018 йил, 59 б.

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ БОШҚАРУВИДА ЖОРИЙ ҚИЛИНГАН МЕНЕЖМЕНТ УСУЛЛАРИНИНГ НАТИЖАЛАРИНИ БАҲОЛАШ

Салихов Нодир Джамолович -
БухДУ докторанти

Аннотация: Мақолада мактабгача таълим тизими бошқарувининг самарасини аниқлаш, мактабгача таълим бўйича ҳудудлар рейтинг, мактабгача таълим тизимини бошқарувида иқтисодий усулларнинг аҳамияти, мактабгача таълим менежментига тарбиячи ходимларнинг ва тарбияланувчи болалар ота-оналарнинг фикрлари, таҳлиллар асосида мактабгача таълим менежменти бўйича тадқиқотчи хулосаси баён қилинган.

Таянч сўзлар: мактабгача таълим, мактабгача таълим ташкилоти, таълим менежменти, мактабгача таълим тизими, менежмент иқтисодий усуллари.

ОЦЕНКА РЕЗУЛЬТАТОВ МЕТОДОВ УПРАВЛЕНИЯ, РЕАЛИЗОВАННЫХ В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Салихов Нодир Джамолович -
Докторант БухГУ

Аннотация: В статье описаны эффективность управления дошкольным образованием, региональный рейтинг систем дошкольного образования, значение экономических методов в управлении дошкольным образованием, взгляды воспитателей и родителей дошкольников на управление дошкольным образованием, выводы исследователя управления дошкольным образованием. на основе анализа управления дошкольным образованием.

Ключевые слова: дошкольное образование, организация дошкольного образования, управление образованием, система дошкольного образования.

EVALUATION OF THE RESULTS OF MANAGEMENT METHODS IMPLEMENTED IN PRESCHOOL EDUCATION

Salixov Nodir Djamolovich -
BukhSU doctoral student

Abstract: The article describes the effectiveness of preschool education management, regional ranking of preschool education systems, the importance of economic methods in preschool education management, the views of educators and parents of preschool children on preschool education management, the findings of the researcher on preschool education management based on analyses of preschool education management.

Keywords: preschool education, preschool education organization, education management, preschool education system, economic methods of management.

Кириш. Ўзбекистон мактабгача таълим тизими бошқарувида замонавий менежмент механизми ва воситалари жорий қилинмоқда ва бу ислохотлар сўнгги йиллар ҳудудларда ташкил қилинаётган кўплаб мактабгача таълим ташкилотлари ҳамда улардаги ходимлар фаолиятини самарали ташкил қилиш ва бошқариш, натижада, таълим ва тарбия жараёнидаги ижобий сифат ўзгаришларида яққол кўринаяпти.

Мактабгача таълим тизимини бошқарув фаолияти самарасини ўрганиш ва жорий ҳолатига баҳо бериб бориш мавжуд ютуқ ва камчиликларни аниқлаш, келгусида амалга оширилиши керак бўлган чора-тадбирларни белгилаб олишга ёрдам беради.

Мактабгача таълим тизими бошқарувида менежментнинг бозор иқтисодиётига хос бўлган тамойиллари ва усуллари жорий қилиш, тизимда амал қилаётган менежментнинг воситаларини таҳлил қилиш, бошқарув самарасига баҳо бериш долзарб бўлиб ҳисобланади. Мактабгача таълим тизими бошқаруви натижаларини таҳлил қилиш ва бошқарув самарасига баҳо беришда содда, бир томонлама ёндашувдан воз кечган ҳолда, кўп томонлама ёндашув, яъни ҳукумат, мактабгача таълим ташкилотлари ходимлари ва тарбияланувчи болалар ота-оналари нуқтаи назаридан қарашга, бошқарув фаолиятини чуқур таҳлиллар асосида ўрганишга қарор қилдик.

Кўплаб тадқиқотларда мактабгача таълим мазмуни, болаларга берилаётган таълим ва тарбиянинг сифати ўрганилган бўлиб, мактабгача

таълим бошқарувида менежмент тамойил, усул ва воситалари самараси ўрганилмаганлиги тадқиқот долзарблигини асослайди.

Тадқиқотда мактабгача таълим тизимида замонавий менежмент тамойиллари, усуллари ва воситалари жорий қилиниши таъсирида мамлакат ҳудудлари мактабгача таълим ташкилотлари сони ва мулкчилик шакли, мактабгача таълим мазмуни, ёш авлодга эътиборнинг ортиши, мактабгача таълим билан ёш авлодни қамраб олиш ишлари ўрганилди.

Тадқиқот методологияси. Мақолада мантиқий фикрлаш, индукция ва дедукция, статистик гуруҳлаш, эконометрик моделлаш, мантиқий таҳлил усулларидадан фойдаланилган бўлиб, назарий ва методологик асоси мактабгача таълим тизими ривожланишига оид республикада ишлаб чиқилган умумий стратегия, мамлакатимиз Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг мактабгача таълим ва тарбияга доир қабул қилган фармонлари ҳамда тадқиқот мавзусига оид илмий-методологик адабиётлар бўлиб ҳисобланади. Ахборот базаси сифатида Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги ва Ўзбекистон Республикаси Статистика қўмитасининг маълумотларидан фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар. Ҳукумат нуқтаи назаридан ҳудудларнинг мактабгача таълим тизимининг бошқарув фаолияти самарасини ҳудудлар мактабгача таълим ташкилотлари амал қилишининг натижавий кўрсаткичлари, ёрдамида аниқлашга ҳаракат қилинди:

1. Мактабгача бўлган ёшдаги болаларни таълим муассасаларига қамраб олиш даражаси (K_1)

$$K_1 = \frac{A_{\text{МТМга қатнайдиغان ҳудуддаги 3-7 ёшдаги болалар}}}{A_{\text{ҳудуддаги 3-7 ёшдаги болалар}}} * 100 \quad (1);$$

2. Нодавлат мактабгача таълим муассасалари улуши (K_2)

$$K_2 = \frac{N_{\text{ҳудуддаги нодавлат МТМлар миқдори}}}{N_{\text{ҳудуддаги жами МТМлар миқдори}}} * 100 \quad (2);$$

3. Нодавлат мактабгача таълим муассасаларига қатнайдиغان болалар улуши (K_3)

$$K_3 = \frac{A_{\text{нодавлат МТМга қатнайдиغان ҳудуддаги 3-7 ёшдаги болалар}}}{A_{\text{жами МТМга қатнайдиغان ҳудуддаги 3-7 ёшдаги болалар}}} * 100 \quad (3);$$

4. МТМдаги олий маълумотлилар улуши (K_4)

$$K_4 = \frac{A_{\text{МТМ олий маълумотли педагог ходимлари}}}{A_{\text{МТМдаги жами педагог-ҳодимлар}}} * 100 \quad (4);$$

5. Сўнгги 3 йил ичида малака оширган МТМ ходимлари (K_5)

$$K_5 = \frac{A_{\text{сўнгги 3 йил ичида малака оширган МТМ педагог ходимлари}}}{A_{\text{жами МТМ педагог ходимлари}}} * 100 \quad (5);$$

Ҳудудлардаги мактабгача таълим муассасаларини юқоридаги кўрсаткичлар асосидаги таҳлиллар натижасида, кўрсаткичлар миқдори

аниқланади ва ҳудуд мактабгача таълим тизими ривожланганлиги кўрсаткичи геометрик ўртача миқдорда қўйидагича ҳисоблаб чиқарилади:

$$K_{\text{МТМ рив.}} = \sqrt[10]{\prod_{i=1}^{10} K_i} = \sqrt[10]{K_1 * K_2 * K_3 * K_4 * K_5 * K_6 * K_7 * K_8 * K_9 * K_{10}} \quad (6);$$

Маълумки, нисбий кўрсаткичларнинг ўртача миқдори геометрик ўртача миқдор асосида

ҳисобланиб, нисбий миқдорлар бўйича ҳисобландиган геометрик ўртача миқдор бошқа ўртача

миқдорларга нисбатан аниқроқ натижа беради. Ўзбекистоннинг Бухоро вилояти мактабгача таълим бошқаруви натижаларини таҳлил қилдик ва мактабгача таълим тизими бошқару-

вини рейтинг баҳолаш услубиёти ёрдамида вилоят мактабгача таълим тизимини ривожланганлик кўрсаткичи 32,8 баллга тенг бўлишини аниқладик:

$$K_{\text{МТМ рив.}} = \sqrt[5]{\prod_{i=1}^5 K_i} = \sqrt[5]{K_1 * K_2 * K_3 * K_4 * K_5} = \sqrt[5]{40,3 * 31,0 * 32,4 * 32,7 * 28,9} = 32,8$$

Вилоятнинг 13 ҳудудлари ҳар бирининг мактабгача таълим тизими ривожланиш кўрсаткичларини ҳисоблаш ишлари давом эттирилди ва ҳудудларнинг ушбу кўрсаткич натижаларига асосан, кетма-кетликда жойлашув рўйхати ишлаб чиқилди (1-жадвал).

Жадвал маълумотларидан кўриш мумкин, Бухоро вилояти ҳудудларида мактабгача таълим тизимига баҳо беришда фойдаланилган бешта кўрсаткичлар натижасида Қорақўл тумани (36,5 коэффциент) энг юқори ва Қоровулбозор тумани (12,5 коэффциент) энг кам натижага эга бўлишган. Бухоро вилояти мактабгача

таълим тизими 2020 йилга вазият тегишли кўрсаткичлар асосида баҳолаб 32,8 коэффциентни ташкил қилмоқда. Бухоро вилояти мактабгача таълим тизимини ривожланганлик кўрсаткичи ҳудудлар бўйича ўртача 29,3 баллни ташкил қилиб, ҳудудларнинг ушбу кўрсаткич бўйича ўртача квадратик фарқланиши 7,1 га тенг бўлмоқда.

Ҳудудлардаги мактабгача таълим тизимини ривожланганлик ҳолатига берилган баҳоларини вилоят кўрсаткичи билан таққослаш натижасида, ҳудудларни икки йирик гуруҳларга ажратиш мумкин:

1-жадвал

Ҳудудларнинг мактабгача таълим тизими фаолияти баҳолаш натижалари

Ҳудудлар	Мактабгача бўлган ёшдаги болаларни таълим муассасаларига қамраб олиш даражаси (K1)	Нодавлат мактабгача таълим муассасалари улуши (K2)	Нодавлат мактабгача таълим муассасаларига қатнайдиган болалар улуши (K3)	МТМдаги олий маълумотлилар улуши (K4)	Сўнгги 5 йил ичида малака оширган МТМ ходимлари (K5)	Ҳудуд МТМ тизими ривожланганлиги кўрсаткичи	
						Кўрсаткич миқдори, K _{МТМ рив.}	Вилоят кўрсаткичига нисбатан +/-
Қорақўл т.	25,7	52,9	57,4	35,4	23,5	36,5	3,7
Жондор т.	29,4	44,1	45,7	35,8	26,3	35,4	2,6
Пешку т.	45,0	38,4	41,4	26,5	28,6	35,2	2,4
Ромитон т.	40,2	40,1	43,7	30,2	24,2	34,9	2,1
Шофиркон т.	20,3	51,7	57,6	29,9	24,8	33,9	1,1
Вобкент т.	39,9	35,3	37,2	25,3	31,2	33,4	0,6
Ғиждувон т.	38,8	35,2	37,4	24,1	29,8	32,6	-0,2
Олот т.	16,4	25,3	28,5	67,0	33,5	30,5	-2,3
Когон т.	24,9	38,7	41,2	20,5	21,3	28,0	-4,8
Бухоро т.	32,8	19,6	21,4	36,8	22,5	25,8	-7
Бухоро ш.	69,7	6,8	5,3	44,6	35,8	20,9	-11,9
Когон ш.	55,5	8,0	6,5	25,2	25,2	17,9	-14,9
Қоровулбозор т.	57,2	3,3	2,1	34,9	22,3	12,5	-20,3
Бухоро вилояти	40,3	31,0	32,4	32,7	28,9	32,8	0

Манба: Муаллиф тадқиқотлари натижасида тайёрланган маълумотлар.

Биринчи гуруҳ, вилоят кўрсаткичидан юқори кўрсаткичга эга ҳудудлар, бу гуруҳга Қорақўл (+3,7), Жондор (+2,6), Пешку (2,4), Ромитан (+2,1), Шофиркон (+1,1) ва Вобкент (+0,6) туманлари киради.

Иккинчи гуруҳ, вилоят кўрсаткичидан паст кўрсаткичга эга ҳудудлар, бу гуруҳга Ғиждувон (-0,2), Олот (-2,3), Когон (-4,8), Бухоро (-7,0), Қоровулбозор (-20,3), туманлари ва Бухоро (-11,9) ҳамда Когон (-14,9) шаҳарлари киради.

Биринчи гуруҳ Қорақўл, Жондор, Шофиркон ва Вобкент туманларидаги мактабгача таъ-

лим тизимини ривожланганлиги кўрсаткичининг юқори бўлишига сабаб, ҳудудларда нодават мактабгача таълим муассасаларини ташкил қилишга бўлган катта эътибор бўлса, гуруҳдаги Пешку ва Ромитан туманларида ушбу кўрсаткичнинг юқори бўлишига асосий сабаб, мактабгача таълим ёшидаги болаларни таълимга қамраб олиш даражасининг юқори ҳисобланади.

Иккинчи гуруҳ Бухоро ва Когон шаҳарлари, Қоровулбозор ва Ғиждувон туманларида болаларни мактабгача таълимга қамраб олиш даражаси вилоят кўрсаткичидан нисбатан юқори

бўлиб, ҳудудларда нодавлат мактабгача таълим муассасаларини ташкил этиш бошқа ҳудудларга нисбатан сушт борганлиги мактабгача таълим тизимини ривожланганлик кўрсаткичининг паст миқдорда бўлишига сабаб бўлди. Алоҳида қайд этиш жоизки, аҳоли зич жойлашган шаҳар ҳудудларида аҳоли ўз фарзандларини етарли даражада мавжуд бўлган давлат мактабгача таълим муассасаларига юборишади ҳамда бундай муассасаларнинг кўплиги натижасида, болаларни давлат мактабгача таълим муассасаларига қамраб олиш даражаси қишлоқ ҳудудларига нисбатан юқорироқдир.

Олот, Когон ва Бухоро туманларида ёш авлодни мактабгача таълим муассасаларига қамраб олиш даражаси кескин пастлиги ва нодавлат мактабгача таълим муассасалари ташкил этилганлиги ҳамда бундай муассасаларга болалар қатнови даражасининг бошқа ҳудудларга нисбатан пастлиги ушбу ҳудудларда мактабгача таълим тизими ривожланганлик даражаси паст бўлишига олиб келган.

Ҳудудларнинг мактабгача таълим тизими баҳо бериш ишлари Бухоро вилоятида Қорақўл тумани энг намунали мактабгача таълим тизими ва Қоровулбозор тумани энг қолоқ мактабгача таълим тизими натижаларини қайд қилишган. Ушбу баҳолаш натижаси мактабгача таълим тизими ривожланганлик кўрсаткичи вилоят даражасидан юқори бўлган ҳудудлардаги мактабгача таълим тизими кўрсаткичларини таҳлил қилиш асосида ижобий натижага эга жиҳатларини намуна сифатида қабул қилиш ҳамда вилоят даражасидан паст натижага эга ҳудудларда камчиликларни аниқлаш ва ушбу камчиликларни бартараф қилиш чора-тадбирларни ишлаб чиқиш тавсия қилинади.

Олот ва Шофиркон туманларида болаларни мактабгача таълимга қамраб олиш даражасини ошириш, туман маҳаллаларида оилавий, давлат-хусусий шерикликдаги мактабгача таълим муассасалари ташкил этиш мақсадга мувофиқ бўлиб ҳисобланади. Бухоро ва Когон шаҳарлари туб аҳолиси эҳтиёжларига мос, замонавий, болалар учун қулай, электрон воситалар билан етарли даражада жиҳозланган мактабгача таълим муассасалари ташкил қилишга эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ. Ғиждувон тумани ва Когон шаҳрида мактабгача таълим муассасалари педагог ходимлари маълумотлилик даражасини ошириш, жамоада олий маълумотлилар улушини ортиб боришига аҳамият бериш зарур.

Мамлакатимиз ва ҳудудлардаги мактабгача таълим тизимини бошқарув самарасига фарзандлари мактабгача таълимга қатнайдиган ота-оналар фикрларини ўрганишга батафсил тўхталиш ва ота-оналар фикрларини ҳозирги замон электрон технологиялар (интернет сайт-

лари) ёрдамида ижтимоий сўров ўтказиб, ўрганишга ҳаракат қилдик.

Мактабгача таълим ташкилоти фаолияти, кўрсатаётган хизматларига баҳо бериш борасида мактабгача таълим тарбияланувчиларнинг ота-оналари фикрини ўрганиш учун тайёрланган анкетага мамлакатимизнинг турли ҳудудларида истиқомат қилаётган 450 нафар фуқароларнинг жавоблари олинди ва таҳлил қилинди. Анкета сўрови <http://docx.google.com> сайти орқали ўтказилган бўлиб, фуқароларнинг берган жавоблари дастурнинг ўзида тўпланди ва таҳлил қилиш жараёнида қулайлик ҳосил қилди[16].

Фарзандлари мактабгача таълимга қатнайдиган ота-оналарга “Фарзандингизга юқори сифатли таълим ва тарбия бериш борасида мактабгача таълим фаолиятини ривожлантириш учун қандай таклифлар билдирасиз?” мазмунидаги саволимизга энг кўп жавоблар “тарбиячиларнинг олий маълумотли бўлишлари” ҳамда “Барча МТМларда инглиз ва рус тили ўқитувчилари мавжуд бўлиши” ва “МТМларда ўйин майдончалари ва ўйинчоқларни кўпайтириш” мазмунида бўлишган, баъзи респондентлар 2-3 та жавоб ёзганликлари боис, жавоблар сони респондентлар сонидан ортиқча бўлган. Биз сўровда қатнашган 450 нафар респондентнинг жавобларини алоҳида келтирмасдан, мазмуни ўхшаш бўлган жавобларни маълум бир гуруҳларга бирлаштирдик (2-жадвал).

Жадвал маълумотларидан кўриш мумкинки, ота-оналар юқоридагилардан ташқари, яна мактабгача таълим билан қамраб олиш ёш болаларнинг 2 ёшга тўлганларидан бошлаб амалга оширишни таклиф қилишган. Шунингдек, тарбиячиларнинг иш ҳақларини ошириб бориш, ҳар бир машғулот доимий кузатувда бўлиши, гуруҳлардаги болалар 15 нафардан оширилмаслиги, МТМларда спорт заллари кераклиги, болаларнинг саломатлиги ва овқатланишини доимий назорат қилиш, қиш мавсумида бинони иситиш, ҳар бир хонани телевизор билан таъминлаш каби фикрларни билдиришган. Республикаимиздаги ҳар бир ҳудудда мавжуд ва янги ташкил қилинаётган МТМлар раҳбарлари ота-оналарнинг ушбу фикрларини инобатга олишлари зарур бўлиб ҳисобланади.

Берилган жавоблар ота-оналар фарзандларининг МТМга қатнаши учун ота-она тўлови миқдори ҳақида фикр билдирмаганликлари ушбу тўлов миқдори улар учун мақбул эканлигини, инсонпарварлик тамойили асосида ишлаб чиқилганлигини англатади. Шунингдек, ота-оналар МТМ ходимлари фаолиятларидан шикоят қилмаганликлари, МТМ ходимлари ўз касбларини сидқидилдан бажараётганликлари, тарбиячиларнинг маълумотлилик даражаларини оши-

ришлари бўйича берилаётган таклифлари эса тарбия сифатини оширишга бўлган уринишлар
МТМларда ёш авлодга берилаётган таълим ва деб ҳисоблаш мумкин.

2-жадвал

“Фарзандингизга юқори сифатли таълим ва тарбия бериш борасида МТМ фаолиятини ривожлантириш учун қандай таклифлар билдирасиз?” мазмунидаги саволга респондентлар томонидан билдирилган фикрлар

Респондентларнинг фикрлари	Респондентлар сони, киши	Улуши, %
Барча тарбиячилар олий маълумотли бўлсин	138	26,8
Чет тили (инглиз ва рус тиллари) ўқитувчилари керак	113	22,0
Ўйин майдончалари ва ўйинчоқларни кўпайтирсинлар	86	16,7
МТМларга 2 ёшли болаларни қабул қилишсин	59	11,5
Тарбиячиларнинг иш ҳақи оширилса, ишига меҳр қўяди	43	8,4
Ҳар бир машғулоти кузатиб туриш зарур	26	5,1
Гуруҳлардаги болалар сонини 15 нафардан оширишмасин (баъзан гуруҳларда болалар 30 нафардан ошади).	19	3,7
Спорт зали керак	12	2,3
Овқатланиш доим назорат қилиб борилсин	6	1,2
Чет тили тўғараги ҳар бир МТМда бўлсин	5	1,0
Қишда бинони иситиш яхши бўлсин	3	0,6
Болалар саломатлигига эътибор кўпайсин	2	0,4
Ҳар бир гуруҳ хонаси телевизор билан таъминлансин	2	0,4
Жами:	514	100,0

Манба: Муаллиф ўтказган ижтимоий сўров натижалари асосида тайёрланган.

Республикамиз ҳудудларида фаолият юритаётган МТМлар раҳбарларининг бошқарув салоҳияти, қўлланилаётган менежмент усуллари, бошқарув самарасини МТМ таълим ва тарбия жараёнида банд бўлган ходимларнинг фикрлари ёрдамида ўрганишга ҳаракат қилдик. Ҳар бир ташкилотда раҳбарнинг бошқарувчилик салоҳияти, бошқарув бўйича эгаллаган билим ва кўникмалари, бошқарув жараёнида қўлланиладиган менежмент тамойиллари, усуллари корхона фаолияти натижаларида, меҳнат жамоасидаги муҳит, ходимлар меҳнатининг натижасида ўз аксини топади.

Мактабгача таълим муассасаларда раҳбар

ва унинг бошқарув фаолиятига ходимларнинг муносабатини ўрганиш мақсадида, ижтимоий сўров ўтказдик.

Ижтимоий сўров замонавий электрон воқитлари ёрдамида <https://docs.google.com> интернет сайтидаги махсус дастурлар асосида амалга оширилиб, ижтимоий сўровга мамлакатимиз ҳудудларидаги мактабгача таълим муассасалар таълим ва тарбия жараёнида меҳнат қилаётган 165 нафар ходимлар иштирок этишди [17]. 63,0 фоиз респондентлар фикрига асосан, мактабгача таълим муассасаларида ходимларнинг мақсад ва вазифалари аниқ белгилаб берилган (3-жадвал).

3-жадвал

"Мактабгача таълим муассаса барча ходимларининг мақсад ва вазифалари аниқ белгиланганми?" ва "Мактабгача таълим муассаса раҳбари жамоани меҳнатга даъват қила оладими?" саволларига респондентларнинг фикрлари

"Мактабгача таълим муассаса барча ходимларининг мақсад ва вазифалари аниқ белгиланганми?" саволига жавоблар			"Мактабгача таълим муассаса раҳбари жамоани меҳнатга даъват қила оладими?" саволига жавоблар		
Жавоблар	Респондентлар		Жавоблар	Респондентлар	
	Сони, киши	Улуши, %		Сони, киши	Улуши, %
Ҳа	104	63,0	Ҳа	98	59,4
Йўқ	36	21,8	Йўқ	33	20,0
Қисман	17	10,3	Қисман	22	13,3
Жавоб бермаганлар	8	4,8	Жавоб бермаганлар	12	7,3
Жами:	165	100,0	Жами:	165	100,0

Манба: Муаллиф ўтказган ижтимоий сўров натижалари асосида тайёрланди.

Ушбу вазият мактабгача таълим муассаса меҳнат жамоасидаги вазиятнинг ижобий эканлиги, яъни барча ходимлар ўзларининг лавозимлари бўйича бажарадиган функцияларини англаган ҳолда, топшириқларни ўз вақтида бажариб борадилар.

21,8 респондентларнинг фикрларига кўра, мактабгача таълим муассасаларда ходимлар ўз мақсад ва вазифаларини билмайдилар. Бу ачинарли вазият бўлиб, ходимларнинг ўз лавозимлари доирасида мақсад ва вазифаларни англамасликлари ходимларда иш ўрнидан бегонала-

шув ва лоқайдлик, шунингдек, меҳнатга натижаларининг пасайишига олиб келади.

59,4 фоиз респондентлар мактабгача таълим муассаса раҳбари жамоани меҳнатга, топшириқ ва вазифаларни бажаришга даъват қила олади. 20,0 фоиз респондентлар мактабгача таълим муассаса раҳбари ходимларни меҳнатга даъват қила олмаслигини билдиришгани салбий ҳолат бўлиб, мамлакатимиз 20,0 фоиз мактабгача таълим муассасаларида раҳбар меҳнат жамоасини бошқара олмаслигини кўрсатади.

Респондентларнинг 51,5 фоизи мактабгача таълим муассаса бошқарувида ташкилий, 16,4 фоизи ижтимоий-психологик, 14,5 фоизи иқтисодий, 4,5 фоизи маъмурий менежмент усуллари қўлланилади деган фикрни билдиришган (4-жадвал).

Мамлакатимиз мактабгача таълим муассасаларида меҳнатни рағбатлантириш ҳолатига эътибор қаратадиган бўлсак, афсуслар билан айтиш мумкинки, 27,9 фоиз респондентлар "Умуман рағбатлантирилмайди" жавобини бел-

гилашган ва 16,4 фоиз респондентлар ушбу саволга жавоб беришмаган.

Маълумки, корхона молиявий имкониятларидан келиб чиқиб, ходимлар меҳнатини моддий ва маънавий рағбатлантиришни амалга ошириб борилиши ходимлар фаоллигини ошириб, меҳнат натижаларининг сифат ва миқдор бўйича ошишини таъминлайди. Респондентларнинг 23,6 фоизи бир марталик мукофотлар, 9,1 фоизи тариф ставкалари оширилишини, 8,5 фоизи пул ва моддий ёрдам берилишини, 7,3 фоизи устама ҳақлар белгиланишини ва 7,3 фоизи бошқа хил куринишда рағбатлантиришлар амалга оширилишини билдиришган.

Бу кўрсаткичлар қониқарли ҳолатда бўлиб, респондентларнинг 55,8 фоизи мактабгача таълим муассасаларда турли кўринишдаги иқтисодий рағбатлантиришлар мавжудлигини қайд қилишган ва 44,2 фоиз респондентлар мактабгача таълим муассасаларда меҳнатни рағбатлантириш амалга оширилмаётганлигини кўрсатишган.

4-жадвал

"Мактабгача таълим муассаса бошқарувида, асосан, қандай усуллар қўлланилади?" ва "Мактабгача таълим муассаса ходимларининг меҳнатини рағбатлантиришда қайси иқтисодий усуллар қўлланилади?" саволига жавоблар

"Мактабгача таълим муассаса бошқарувида, асосан, қандай усуллар қўлланилади?" саволига жавоблар			"Мактабгача таълим муассаса ходимларининг меҳнатини рағбатлантиришда қайси иқтисодий усуллар қўлланилади?" саволига жавоблар		
Жавоблар	Респондентлар		Жавоблар	Респондентлар	
	Сони, киши	Улуши, %		Сони, киши	Улуши, %
Ташкилий	85	51,5	Бир марталик мукофот	39	23,6
Ижтимоий- психологик	27	16,4	тариф ставкалари оширилади	15	9,1
Иқтисодий	24	14,5	Пул ва моддий ёрдам берилади	14	8,5
Маъмурий	8	4,8	Устама ҳақлар белгиланади	12	7,3
Жавоб бермаганлар	21	12,7	Бошқа хил кўринишда	12	7,3
			Умуман рағбатлантирилмайди	46	27,9
			Жавоб бермаганлар	27	16,4
Жами:	165	100,0	Жами:	165	100,0

Манба: Муаллиф ўтказган ижтимоий сўров натижалари асосида тайёрланди.

Бу эса мактабгача таълим муассаса раҳбарлари ходимлар меҳнатини моддий рағбатлантириб боришларини йўлга қўйишлари зарурлигини кўрсатади. "Мактабгача таълим муассаса меҳнат жамоасида психологик муҳит

қандай?" саволига аксарият мактабгача таълим муассаса ходимлари "Дўстона" ва "Иш юзасидан муносабатлар" жавобларини билдиришган (5-жадвал).

5-жадвал

"Мактабгача таълим муассаса меҳнат жамоасида психологик муҳит қандай?" саволига жавоблар ва "Сизга тўланаётган иш ҳақи ва моддий рағбатлантириш миқдори маъқулми?" саволига жавоблар

"Мактабгача таълим муассаса меҳнат жамоасида психологик муҳит қандай?" саволига жавоблар			"Сизга тўланаётган иш ҳақи ва моддий рағбатлантириш миқдори маъқулми?" саволига жавоблар		
Жавоблар	Респондентлар		Жавоблар	Респондентлар	
	Сони, киши	Улуши, %		Сони, киши	Улуши, %
Аъло	15	9,1	Маъқул	29	17,6
Дўстона	66	40,0	Қисман	44	26,7
Иш юзасидан муносабатлар	42	25,5	Йўқ	79	47,9
Ёмон	25	15,2	Жавоб бермаганлар	13	7,9
Жавоб бермаганлар	17	10,3			
Жами:	165	100,0	Жами:	165	100,0

Манба: Муаллиф ўтказган ижтимоий сўров натижалари асосида тайёрланди.

9,1 фоиз респондентлар “Аъло” ва 15,2 фоиз респондентлар “Ёмон” жавобини белгилашган. Ушбу саволга жавоб бермаганлар 17 нафар ёки респондентларнинг 10,3 фоизини ташкил қилишган. Шу ўринда айтиш жоизки, тарбиячилар ва мактабгача таълим муассасанинг бошқа ходимлари меҳнатига ҳақ тўлаш ва меҳнатларини моддий рағбатлантириш юқори даражада ташкил қилиниши мактабгача таълим муассасалар меҳнат жамоаларида психологик муҳит аъло даражада эканлигини билдирадиган респондентлар улуши 9,1 фоиздан анча юқори улушни эгаллашарди.

"Сизга тўланаётган иш ҳақи ва моддий рағбатлантириш миқдори маъқулми?" саволига респондентларнинг 47,9 фоизи “Йўқ”, 26,7 фоизи “Қисман”, 17,6 фоизи “Маъқул” жавобларини белгилашган ва 7,9 фоиз респондентлар ушбу саволга жавоб бермаганлар. Респондентларнинг ушбу саволга берган жавобларини ижобий кўринишда деб бўлмайди, бу эса яқин келажакда мактабгача таълим тизими бошқарувига ваколатли ташкилотлар раҳбарлари мактабгача таълим муассаса ходимлари иш ҳақларини ошириш ва меҳнатни моддий рағбатлантиришга эътибор қаратишлари мақсадга мувофиқ.

Хулоса. Мактабгача таълим тизими бошқаруви саамарасини таҳлил қилиш ҳудудлар кесимида эришилаётган ютуқлар ва йўл кўйилаётган камчиликларни кўрсатиб беради.

Ўзбекистон Республикаси Бухоро вилояти мактабгача таълим тизими ривожланишини рейтинг баҳолаш услубиёти бўйича баҳолаганимизда, вилоятнинг Олот, Когон ва Бухоро туманларида ёш авлодни мактабгача таълим муассасаларига қамраб олиш даражаси кескин пастлиги ва нодавлат мактабгача таълим муассасалари ташкил этилганлиги ҳамда бундай муассасаларга болалар қатнови даражасининг бошқа ҳудудларга нисбатан пастлиги ушбу ҳудудларда мактабгача таълим тизими ривожланганлик даражаси паст бўлишига олиб келган.

Ҳудудларнинг мактабгача таълим тизими баҳо бериш ишлари Бухоро вилоятида Қорақўл тумани энг намунали мактабгача таълим тизими ва Қоровулбозор тумани энг қолақ мактабгача таълим тизими натижаларини қайд қилишган. Ушбу баҳолаш натижаси мактабгача таълим тизими ривожланганлик кўрсаткичи вилоят даражасидан юқори бўлган ҳудудлардаги мактабгача таълим тизими кўрсаткичларини таҳлил қилиш асосида ижобий натижага эга жиҳатларини намуна сифатида қабул қилиш ҳамда вилоят даражасидан паст натижага эга ҳудудларда камчиликларни аниқлаш ва ушбу камчиликларни бартараф қилиш чора-тадбирларни ишлаб чиқиш тавсия қилинади.

Бухоро вилоятининг Олот ва Шофиркон

туманларида болаларни мактабгача таълимга қамраб олиш даражасини ошириш, туман маҳаллаларида оилавий, давлат-хусусий шерикликдаги мактабгача таълим муассасалари ташкил этиш мақсадга мувофиқ бўлиб ҳисобланади. Бухоро ва Когон шаҳарлари туб аҳолиси эҳтиёжларига мос, замонавий, болалар учун қолай, электрон воситалар билан етарли даражада жиҳозланган мактабгача таълим муассасалари ташкил қилишга эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ. Ғиждувон тумани ва Когон шаҳрида мактабгача таълим муассасалари педагог ходимлари маълумотлилик даражасини ошириш, жамоада олий маълумотлилар улушини ортиб боришига аҳамият бериш зарур.

Мамлакатимиз ва ҳудудлардаги мактабгача таълим тизимини бошқарув самарасига фарзандлари МТМларга қатнайидиган ота-оналар фикрларини ўрганиш натижасида, кўплаб ота-оналар болаларига берилаётган таълим ва тарбиянинг сифатини оширишни, яъни олий маълумотли тарбиячилар кўпайишини, фарзандларига хорижий тиллар ўргатилишини ва таълим ташкилотларининг моддий-техник базасини бойитишни сўрашган.

Шунингдек, ота-оналар мактабгача таълим муассасаларига ёш болаларнинг 2 ёшга тўлганларидан бошлаб қабул қилишларини, тарбиячиларнинг иш ҳақларини ошириб бориш, ҳар бир машғулот доимий кузатувда бўлиши, гуруҳлардаги болалар 15 нафардан оширилмаслиги, МТМларда спорт заллари кераклиги, болаларнинг саломатлиги ва овқатланишини доимий назорат қилиш, қиш мавсумида бинони иситиш, ҳар бир хонани телевизор билан таъминлаш каби фикрларни билдиришган. Республикаимиздаги ҳар бир ҳудудда мавжуд ва янги ташкил қилинаётган МТМлар раҳбарлари ота-оналарнинг ушбу фикрларини инобатга олишлари зарур бўлиб ҳисобланади.

Мактабгача таълим ташкилотлари ходимларидан ўзлари меҳнат қилаётган ташкилот бошқаруви тўғрисида фикрлари ўрганилганда, “Мактабгача таълим муассасада ходимларнинг мақсад ва вазифалари аниқ белгиланмаган”, “Мактабгача таълим муассаса раҳбари меҳнат жамоасини меҳнатга даъват қила олмайди”, “Мактабгача таълим муассасада жуда кўп низоли вазиятлар содир бўлади” мазмунидаги жавоблар берган ва мактабгача таълим муассаса раҳбарининг бирор ижобий жиҳатини кўрсата олмаган респондентлар ўзларининг мактабгача таълим муассасалари раҳбарларининг ёшини 34 ёшдан кичик ва 55 ёшдан катта деб белгилашган, мактабгача таълим муассаса раҳбарининг маълумоти ўрта махсус, мутахассислигини педагогика ва иқтисодиётдан бошқа мутахассисликлар деб белгилашган.

Хулоса сифатида айтиш жоизки, мактабгача таълим муассаса раҳбарининг ёши 35-55 ёшларда, олий маълумотли, иқтисодиёт ёки педагогика мутахассислигига эга, аёл жинсидаги раҳбар бўлиши мактабгача таълим муассаса бошқарув фаолияти самарали кечиши, меҳнат

жамоаси юқори натижаларга эришиб бориши мумкин. Мактабгача таълим муассасаларидаги кузатув кенгашлари мактабгача таълим муассасига раҳбарликка номзод тавсия қилаётган вақтларида ушбу меъзонларга эътибор қаратишлари мақсадга мувофиқ.

Манба ва адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 16 декабрдаги 595-сонли “Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисида”ги Қонуни, Халқ сўзи, 2019 йил 17 декабрь 260-сонли.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 майдаги ПҚ-4312-сонли “Ўзбекистон Республикаси мактабгача таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги Қарори. Халқ сўзи, 2019 йил 9 май 95-сонли.
3. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси, Халқ сўзи газетаси 2020 йил 30 декабрь сони 1-2 бетлар.
4. Белых С.С. “Управление развитием дошкольного образования в Республике Коми в условиях рыночной экономики” дисс. Сыктывкар, Россия. СыктГУ, 1998.
5. Muminov Kh.I., Jurayev A. (2019) Forecasting economic growth by multi-factored model. Journal Economics and Innovative Technologies, No 5, september-october pp. 83-89 <http://iqtisodiyot.tsue.uz>
6. Muminov Kh.I., Jurayev A. (2020) The Impact of the coronavirus pandemic on exports to the economic growth of Uzbekistan. Trans Asian Journal of Marketing & Management Research (TAJMMR), Vol. 9, No 11, November 2020, pp. 19-26, <https://www.indianjournals.com>
7. Муминов Х.И. (2020) Прогнозирование экономического роста на основе временных рядов и многофакторной модели, (Forecasting of economic growth on time series and a multi-factor models), Научные вестни, No 4(23), стр. 117-128, <http://www.nvesti.ru/%d0%b0%d1%80%d1%85%d0%b8%d0%b2/>
8. Набиева С. ва б. “Мактабгача таълимда буюк мутафаккирлар ва тарихий ёдгорликлар” Ўқув қўлланма. ҚўқонДПИ. 2008.
9. Нуркелдиева М. “Мактабгача ва коррекцион педагогика” Ўқув қўлланма. Т. ТДПУ, 2013 й.
10. Шодмонова Ш. “Мактабгача таълим педагогикаси” Ўқув қўлланма. Т. “Фан ва технология” н. 2008 й.
11. Петряков П.А. “Концепции и стратегии образовательного менеджмента ВУЗа в отечественной и зарубежной педагогике” автореферат. Великий Новгород, Россия, ИПЦ НовГУ, 2013.
12. Сафаров О.А. “Замонавий менежмент ёндашувлари асосида халқ таълими тизимини бошқаришни такомиллаштириш” автореферат, Тошкент, 2018. «Академия ноширлик маркази» Давлат унитар корхонаси н. 13-б.
13. Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги маълумотлари, www.mdo.uz
14. Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика қўмитаси маълумотлари www.stat.uz
15. Тадқиқотчи томонидан ўтказилган ижтимоий сўров натижалари.
16. https://docs.google.com/forms/d/1-q7O2718-liwmhbKKOPk_sLEARsuf_ELygusJ8wJcs0/edit
17. https://docs.google.com/forms/d/1OF57hAD77qfxlodtH4JSFnXKSxEJMVmiDbUl7gI_Dg/edit

ДИНИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИНИ МОЛИЯЛАШТИРИШНИНГ КОНСЕПТУАЛ АСОСЛАРИ

Дусанов Салим Мамарасулович -
Тошкент давлат иқтисодиёт университети,
Мустақил тадқиқотчи
Маллабоев Абдуллоҳ -
Ўзбекистон халқаро ислом академияси,
Манбалар хазинаси мударир ўринбосари

Аннотация: Мақолада диний таълим муассасаларини молиялаштириш, молиявий ресурслардан фойдаланиш самарадорлиги, мударрис(профессор-ўқитувчилар) ва талабаларни молиявий қўллаб-қувватлаш механизмлари, молиялаштириш мотивацияларининг аҳамияти ва роли каби долзарб масалалар ёритилган. Диний таълим муассасалари молиялаштиришнинг аҳамияти ва уни ривожланиш босқичлари борасида ўзбек ва хориж олимларининг таҳлилий ёндашувлари ўрганилди. Мақолада монографик ва эксперт ҳамда тизимли таҳлил натижаларига асосланиб, молиялаштиришнинг тарихий аҳамияти ва бугунги кундаги ҳолатининг қиёсий таҳлиллари кўрсатиб берилган.

Калит сўзлар: давлат таълим муассасалари, динга оид таълим, қиссалар, саводхонлик, мударрис, талабалар, мактаб, муаллим, муаддид (одоб берувчи, тарбиячи, мураббий), масжид, мадраса, вақтбай маош, ўқувчилик нафақаси (маоши), қозилар, Байтул-ҳикма, Фотимийлар, Низомул-мулк, Низомия, жоиза, мукофот, мақтов, рағбатлантириш, шижоатлантириш (қўллаб-қувватлаш), адабий мукофот, махсус диний таълим, расмий диний таълим электрон портали.